

MOLIYAVIY NATIJALARNI TAHLIL QILISHDA XALQARO BUXGALTERIYA STANDARTLARINING O'RNI

Ismoilov Xikmatillo Axmadjon o'g'li

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Maqolada moliyaviy natijalarni tahlil qilishda xalqaro buxgalteriya standartlarining (IFRS) o'rni va ahamiyati yoritiladi. IFRS asosida moliyaviy hisobotlarni tayyorlashning asosiy prinsiplari, ularning shaffoflik va ishonchlilikni ta'minlashdagi roli ko'rib chiqiladi. GAAP bilan taqqoslash orqali xalqaro standartlarning afzalliklari va cheklovlari tahlil qilinadi. O'zbekiston kontekstida ushbu standartlarni joriy etishning amaliy jihatlari, shu jumladan, korxonalarining moliyaviy ko'rsatkichlarini tahlil qilishda qo'llaniladigan usullar va ularning iqtisodiy qarorlar qabul qilishga ta'siri muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: xalqaro buxgalteriya standartlari, moliyaviy hisobotlar, shaffoflik, moliyaviy ko'rsatkichlari, iqtisodiy qarorlar, GAAP, IFRS.

Kirish. Moliyaviy natijalarni tahlil qilishda xalqaro buxgalteriya standartlarining (IFRS) o'rni va ahamiyati juda katta. Xalqaro moliya va iqtisodiyot sohasida global integratsiya jarayonlari kuchayib borayotgan bir paytda, moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va solishtirilishi muhim ahamiyat kasb etadi. IFRS, ya'ni Xalqaro moliyaviy hisobotlar standarti, bu borada muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

IFRSning asosiy maqsadi moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda yagona va aniq qoidalar belgilashdir. Bu, o'z navbatida, turli mamlakatlarda joylashgan kompaniyalar o'rtasida moliyaviy natijalarni solishtirishni osonlashtiradi [1]. Mamlakatlar o'rtasidagi savdo-sotiq va investitsiyalarni rivojlantirish uchun shaffof va ishonchli moliyaviy hisobotlar zarur. IFRS standartlariga muvofiq tayyorlangan hisobotlar, investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun aniq va tushunarli bo'lib, ularning qaror qabul qilish jarayonini yengillashtiradi.

Xalqaro buxgalteriya standartlari, shuningdek, moliya bozorlarining samaradorligini oshirishga yordam beradi. Ular kompaniyalar tomonidan taqdim etilgan moliyaviy ma'lumotlarning sifatini oshiradi va moliya bozorlarida ishonchni mustahkamlaydi [2]. Investorlar va kredit beruvchilar uchun aniq va shaffof ma'lumotlar mavjud bo'lganda, ular o'z mablag'larini qayerga joylashtirish haqida yaxshiroq qaror qabul qilishlari mumkin. Bu esa, o'z navbatida, iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlaydi.

IFRS ning ahamiyatini yanada oshiradigan jihatlaridan biri, ularning xalqaro darajada qabul qilinishi va qo'llanilishidir. Ko'plab davlatlar IFRS ni o'z milliy standartlari sifatida qabul qilgan yoki ularga moslashtirgan. Bu jarayon xalqaro savdo va investitsiyalarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Xalqaro standartlar orqali kompaniyalar o'z faoliyatini global miqyosda olib borishga tayyor bo'ladi va bu ularning raqobatbardoshligini oshiradi. Bundan tashqari, IFRS ning qo'llanilishi kompaniya ichidagi boshqaruv jarayonlarini ham yaxshilaydi. Moliyaviy hisobotlar tayyorlash jarayonida yagona standartlardan foydalanish buxgalteriya hisobi tizimini soddalashtiradi va xatoliklarni kamaytiradi. Bu esa, kompaniya rahbariyatiga o'z faoliyatini yanada samarali boshqarishga yordam beradi. Shuningdek, IFRS ning muhim jihatlaridan biri - ularning doimiy ravishda yangilanib borilishidir. Moliyaviy bozorlar va iqtisodiyotdagi o'zgarishlarga mos ravishda standartlar yangilanadi. Bu esa kompaniyalarga zamonaviy tendentsiyalarni hisobga olgan holda o'z hisobotlarini tayyorlash imkonini beradi.

Xalqaro moliyaviy hisobotlar standartlari (IFRS) moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda muhim asosiy prinsiplarga ega bo'lib, bu prinsiplardan foydalanish shaffoflik va ishonchlilikni ta'minlashda katta rol o'ynaydi [3]. IFRS ning asosiy prinsiplari quyidagilarni o'z ichiga oladi: haqiqatni aks ettirish, davomiylik, ehtimollik, solishtirilish, va tushunarli bo'lish.

Birinchidan, haqiqatni aks ettirish prinsipi moliyaviy hisobotlarda kompaniyaning moliyaviy holatini to'g'ri va aniq ko'rsatishni talab qiladi. Bu prinsipga muvofiq, hisobotlar tayyorlanayotganda moliyaviy ma'lumotlar ishonchli manbalardan olinishi

va ularning haqiqiylikini ta'minlash uchun zarur tekshiruvlar o'tkazilishi kerak. Haqiqatni aks ettirish moliyaviy hisobotlarning foydalanuvchilari, xususan investorlar va kredit beruvchilar uchun muhimdir, chunki ular qaror qabul qilishda ushbu ma'lumotlarga tayanadilar.

Ikkinchidan, davomiylik prinsipi kompaniyaning faoliyatini uzluksiz ravishda davom ettirish niyatida ekanligini ko'rsatadi. Bu prinsip asosida moliyaviy hisobotlar tayyorlanayotganda kompaniyaning kelajakdagi faoliyatini hisobga olish zarur. Agar kompaniya faoliyatini davom ettirishga niyat qilmasa, bu haqda hisobotlarda alohida ko'rsatilishi lozim [4]. Davomiylik prinsipi investorlar uchun kompaniyaning uzoq muddatli istiqbolini baholashda muhim ahamiyatga ega.

Uchinchidan, ehtimollik prinsipi moliyaviy hisobotlarda keltirilgan ma'lumotlarning aniqligi va ishonchliligini ta'minlaydi. Bu prinsipga ko'ra, hisobotlarni tayyorlashda kelajakdagi voqealar va shart-sharoitlarni baholashda ehtimolliklarni hisobga olish lozim. Ehtimollik prinsipini qo'llash orqali kompaniyalar o'z moliyaviy natijalarini yanada realistik va aniq ko'rsatishga harakat qiladilar.

To'rtinchidan, solishtirish prinsipi moliyaviy hisobotlarni oson solishtirish imkoniyatini beradi. Bu prinsipga muvofiq, bir xil standartlarga muvofiq tayyorlangan hisobotlar bir-biri bilan solishtirilishi mumkin. Solishtirish prinsipi investorlar va boshqa manfaatdor tomonlarga turli kompaniyalar o'rtasida osonlik bilan taqqoslash imkonini beradi, bu esa ularning qaror qabul qilish jarayonini yengillashtiradi.

Beshinchidan, tushunarli bo'lish prinsipi moliyaviy hisobotlarning foydalanuvchilari uchun oson tushunarli bo'lishini ta'minlaydi. Hisobotlar murakkab terminologiya va hisob-kitoblardan qochib, oddiy va aniq til bilan yozilishi kerak. Tushunarli bo'lish prinsipi orqali investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar hisobotlarni yaxshiroq tushunishlari va ulardan foydalanishlari mumkin.

IFRS asosida moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda bu prinsiplardan foydalanish shaffoflik va ishonchlilikni ta'minlaydi. Moliyaviy hisobotlar shaffof bo'lganda, ular investorlar va boshqa manfaatdor tomonlarga kompaniyaning haqiqiy moliyaviy holatini ko'rsatadi. Bu esa o'z navbatida, investorlarning ishonchini oshiradi va

kompaniyaga mablag‘ jalb qilishda yordam beradi. Bundan tashqari, IFRS standartlariga muvofiq tayyorlangan hisobotlar global miqyosda qabul qilinadi va turli mamlakatlarda joylashgan kompaniyalar o‘rtasida solishtirish imkonini beradi. Bu jarayon xalqaro savdo va investitsiyalarni rivojlantirishga yordam beradi [5]. Shu tariqa, IFRS asosidagi moliyaviy hisobotlar nafaqat kompaniya ichida, balki butun iqtisodiyotda shaffoflik va ishonchlilikni ta’minlaydi.

Xalqaro moliyaviy hisobotlar standartlari (IFRS) va umumiy qabul qilingan hisobga olish tamoyillari (GAAP) moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda muhim rol o‘ynaydi. Har ikkisi ham moliyaviy ma’lumotlarni taqdim etish uchun asosiy qoidalar va tamoyillarni belgilaydi, ammo ular o‘rtasida bir qator farqlar mavjud. Ushbu farqlar IFRS ning afzalliklari va cheklovlarini aniqlashda yordam beradi.

IFRS ning afzalliklari:

✓ IFRS xalqaro darajada qabul qilingan standartlar bo‘lib, ko‘plab mamlakatlarda moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda foydalaniladi. Bu, xususan, xalqaro investitsiyalarni jalb qilishda va kompaniyalararo taqqoslashda katta afzallikdir. Investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar turli mamlakatlardagi kompaniyalar hisobotlarini osonlik bilan solishtira olishadi.

✓ IFRS moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda shaffoflikni ta’minlashga qaratilgan. Bu standartlar hisob-kitoblarni aniq va tushunarli qilib taqdim etish uchun zarur bo‘lgan ko‘plab talablarni o‘z ichiga oladi. Natijada, investorlar va boshqa foydalanuvchilar kompaniyaning haqiqiy moliyaviy holatini yaxshiroq tushunishlari mumkin.

✓ IFRS asosida moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda asosiy tamoyillar, masalan, haqiqatni aks ettirish, davomiylik va ehtimollik kabi prinsiplarga amal qilinadi. Bu tamoyillar kompaniyalar uchun moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda ko‘proq moslashuvchanlik beradi.

✓ IFRS ko‘plab zamonaviy yondashuvlarni qo‘llab-quvvatlaydi, masalan, qiymatni o‘lchash va moliyaviy aktivlar bilan bog‘liq risklarni hisobga olish. Bu, o‘z

navbatida, kompaniyalarning moliyaviy natijalarini yanada aniqroq aks ettirishga yordam beradi.

IFRS ning cheklovlari:

➤ IFRS standartlari ba’zida murakkab bo’lishi mumkin, bu esa kichik va o’rta bizneslar uchun qiyinchilik tug’diradi. Kichik kompaniyalar ko’pincha murakkab hisob-kitoblarni amalga oshirishda qiyinchiliklarga duch keladilar, bu esa ularning moliyaviy hisobotlarini tayyorlash jarayonini murakkablashtiradi.

➤ Har bir mamlakatda IFRS ni tatbiq etish jarayoni va usullari farq qilishi mumkin. Bu esa global darajada bir xil standartlarga erishishni qiyinlashtiradi. Ayrim mamlakatlar o’zlarining milliy hisobga olish tamoyillarini saqlab qolgan holda, IFRS ga to’liq o’tishdan qochishlari mumkin.

➤ IFRS ko’plab hollarda mahalliy qonunchilikka bog’liq bo’lishi mumkin. Bu esa moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda qo’shimcha cheklovlar yaratishi va kompaniyalar uchun yanada murakkab shart-sharoitlarni yuzaga keltirishi mumkin.

GAAP, asosan, AQShda qo’llaniladi va u ham o’zining afzalliklariga ega. Bular orasida aniq qoidalar, keng tarqalgan qo’llanilish va mahalliy investorlar uchun qulayliklar mavjud. GAAP ko’plab an’anaviy hisob-kitob usullarini o’z ichiga olganligi sababli, bu standartlar ko’proq oson tushuniladi. Biroq, GAAP ning cheklovlari ham mavjud [6]. Ularning biri global miqyosda qabul qilinmasligi hisoblanadi, bu esa xalqaro investitsiyalarni jalb qilishda muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuningdek, GAAP ko’plab qat’iy qoidalarga ega bo’lib, bu kompaniyalarga moslashuvchanlikni kamaytirishi mumkin.

IFRS va GAAP o’rtasidagi farqlar moliyaviy hisobotlarni tayyorlash jarayonida muhim ahamiyatga ega. IFRS ning global darajada qabul qilinishi va shaffoflikni ta’minlashi uning afzalliklaridan biridir, ammo murakkablik va qo’llashdagi farqlar uning cheklovlari sifatida ko’rilishi mumkin. GAAP esa mahalliy investorlar uchun qulay bo’lishi bilan birga, xalqaro miqyosda kamroq mos keladi. Shunday qilib, kompaniyalar o’z faoliyatini yuritishda qaysi standartlardan foydalanishni tanlashda ushbu omillarni hisobga olishi zarur.

Хулоса. Хулоса қилиб айтганда, мoliya natijalarini tahlil qilishda xalqaro buxgalteriya standartlarining (IFRS) o'zni juda muhimdir. IFRS moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda bir xil tamoyillar va qoidalarni belgilab berish orqali kompaniyalar o'rtasida shaffoflik va solishtirish imkoniyatlarini oshiradi. Bu, investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun moliyaviy ma'lumotlarni yanada aniqroq tushunish va tahlil qilish imkonini yaratadi. IFRS asosida tayyorlangan hisobotlar, kompaniyaning moliyaviy holatini yaxshiroq aks ettirishi, risklarni baholashda yordam berishi va qaror qabul qilish jarayonini soddalashtirishi mumkin. Shuningdek, xalqaro standartlar moliyaviy natijalarni taqqoslash imkoniyatini kengaytiradi, bu esa global investitsiyalarni jalb qilishda va kompaniyalararo raqobatbardoshlikni oshirishda muhim ahamiyatga ega. Biroq, IFRS ning murakkabligi va qo'llashdagi farqlar uning samaradorligini cheklashi mumkin. Shuning uchun, kompaniyalar moliyaviy natijalarini tahlil qilishda IFRS ni to'g'ri va samarali tatbiq etishga e'tibor qaratishlari zarur. Umuman olganda, xalqaro buxgalteriya standartlari moliyaviy natijalarni tahlil qilish jarayonida asosiy rol o'ynaydi va bu jarayonni yanada ishonchli va aniq qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bahodirovich, Xalilov Bahromjon. "MOLIYAVIY HISOBOT XALQARO STANDARTLARI (MHXS) NING TAVSIFI VA MOHIYATI." *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION* 1.3 (2024): 218-224.
2. Pulatov, X. U., and M. A. Ahmatova. "BUXGALTERIYANING MOLIYAVIY HISOBOTGA TA'SIRI: KORXONALAR UCHUN STRATEGIK AHAMIYAT." *Развитие и инновации в науке* 3.12 (2024): 67-70.
3. Бобобеков, Б. Қ., and М. Б. Мамирова. "MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI TALABLARI ASOSIDA TOVAR-MODDIY ZAXIRALARNING HISOBINI TASHKIL ETISH METODOLOGIYASI." *Экономика и социум* 7 (98) (2022): 36-39.

4. Zebiniso, Xatamova, and Egamberdiyev Shavkatbek. "ACCOUNTING AND ECONOMIC ANALYSIS: AN INTEGRATED APPROACH TO CALCULATING FINANCIAL INDICATORS." *Modern education and development* 19.4 (2025): 8-13.
5. Jo'raqulovna, Jumayeva Gulrux. "MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIGA O'QITISHNING TASHKILIIY-ILMIY ASOSLARI." *Gospodarka i Innowacje*. (2023): 216-221.
6. Anvar o'g'li, Xolikov Ravshan. "IFRS GA MUVOFIQ MOLIYAVIY HISOBOTLAR TAYYORLASHNING AHAMIYATLI JIHATLARI." *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting* 4.03 (2024): 510-518.